

7.

DE
ORIGINE
DYSENTERIARVM
CAVTOQVE IN HIS
PASSI HVNGARICI
VSV

DIVINI NVMINIS AVSPICIIIS

ET
GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS CONSENSV
P R A E S I D E

D. ANDREA ELIA BÜCHNERO

SACRI ROMANI IMPERII NOBILI,
POTENTISSIMO PRVSSIAE REGI A CONSILIIIS INTIMIS,
MEDICINAE ET PHILOSOPHIAE NATVRALIS PROFESS. PVBL. ORDINARIO,
IMPERIALIS ACADEM. NATVR. CVRIOSOR. PRAESIDE
ET COMITE PALAT. CAESAREO,

PRO GRADV DOCTORIS
SVMMISQVE IN MEDICINA HONORIBVS ET PRIVILEGIIS
DOCTORALIBVS LEGITIME IMPETRANDIS,

D. X. OCTOBR. A. S. R. 1800.
H. L. Q. C.

IN REGIA FRIDERICIANA
DISPVTABIT
AVCTOR

IOANNES ADAMVS RAYMANN
EPERIESSINO - HVNGARVS.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
TYPIS IOANNIS CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

ORIGINE
DYSENTERIARVM
CAUSAE IN HIS
PASSI HUNGARICI
1757

DIVI NATHANIS AVVICENAE
GRÆCÆ MEDICINÆ DOCTORIS CONSULTANS
D. ANDREA FILIA BUCCHINERO
VNIuersitatis PAVLINA
IN REGIA PATRISTIANA
DIE 17
IOHANNES ADAMVS TAYMANN

INCLYTORVM
REGNI HVNGARIAE COMITATVVM
ZEMPLINIENSIS ET SA'AROSSIIENSIS

DOMINIS
OFFICIALIBVS

ET
PRIMARIIS TABVLARVM
IVRATIS ASSESSORIBVS,

TITVLO QVORVMVIS DECENTI SALVO,

PATRONIS, EVERGETIS

ET
PARTIM SANGVINE SIBI IVNCTIS,

FAVTOIBVS ATQVE AMICIS;

PRO DEBITA SINGVLIS REVERENTIA,

DEVOTIONE ET GRATIA

PALAM CONTESTANDA,

PRIMUM HVNC INGENII SVI FOETVM

CONSECRAT ET OFFERT

AVCTOR.

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA
DE
ORIGINE DYSENTERIARVM
CAVTOQVE IN HIS PASSI HVNGA-
RICI VSV.

PROOEMIUM.

*Specimen, pro laudabili & recepto in
Academiis more, profectuum &
conquisitae in arte soteria scientiae
atque peritiae exhibiturus, hoc mi-
hi consulto & data opera suasi ar-
gumentum, quum nec sterile illud,
nec tritum nimis sit, dulcis vero
Patriae civium, quibus Iure natu-
rae plurimum debeo, salutem po-
tissimum respiciat & pro primario obiecto habeat: his
namque non frequens saltem, propter domesticum in-
tensio-*

tensorem aëris feruorem, a Dysenteriis impendet vexatio, sed vita quoque eorum, propter familiarem Passi abusum, in extremum haud raro venit discrimen. Et eo quoque magis, ut singulari opera in hoc inquirerem argumentum, variae suaserunt Medicorum, circa vini in Dysenteria usum, sententiae. Quidam enim, ad febrem & cum ea coniunctum auctiorem sanguinis motum atque calorem inde orientem respicientes, omnem improbant vini in Dysenteria usum; alii contra varia huius potulenti genera, ea praesertim, quibus adstringens quoddam ac roborans inest principium, tantum abest, ut reformident, ut potius sedulo crebriorem eorum aegris inculcent usum. Verum iam a celeberr. Dn. D. DEGNERO, in Histor. med. de Dysenteria biliolo-contag. p. 141. damnatus est vini generosioris, Hispanici & Gallici rubri, Pontac dicti, in Dysenteria biliosa, usus. Neque meum iam erit, varia vinorum genera fusius persequi, cum non diffusior tractatio, sed brevis tantum mihi scribenda sit Dissertatio. Ultra limites itaque non euagabor, sed de Passi tantum, uti dictum est, usu minus cauto, paucis exponam. Cui pio conamini ut secunda adspiret veliscetque aura, supplex Numen supremum veneror.

§. I.

Quid *dysenterica* sit *adfectio*, ut hinc discursum, ceu a primo Dissertationis momento, ordiar, ipsa vocis exprimit compositio; particula enim *δύσ*, *difficultatem* siue *molestiam*, ad exemplum *Dyspepsiae*, *Dysuriae*, *Dysphorae*; *ἔντερον*, *intestina*, & verbum *έξω* *fluorem* significant, adeoque generali hoc titulo quamvis *acerbiorem intestinorum proluviem* complecti, in aprico est. Hanc dictionis in sensu latissimo acceptionem, et si *GALENIUS* de *Symptom. causis* 2. & passim alibi, Veteribus, ne quidem *HIPPOCRATE* excepto, haud insolentem fuisse referat, temporis tamen successu invaluit usu, hoc nomine nonnisi plus minus *cruentas alvi excretiones* dignari. Sed cum quatuor harum, causa licet & forma diversissimas, affectionum constituisent species, idcirco recentiorum Scholae, cavere volentes, ne rerum, quarum involucra sunt nomina, per-

turbe-

turbetur notitia, sed singula in sua resolvantur significata, adpellationem hanc ad mucoso-saltem cruenta, exquisitissimisque tormentis, quorum vehementia viscera abdominalia exprimi quasi videntur, & febre ut plurimum comitata, restrinxerunt intestinorum profluvia. Et hac propria ac strictissima significatione *Dysenteriarum* nomen mihi quoque nunc venit.

§. II.

Remota ergo, ut mea & Lectoris interest, omni aequivocationis ambiguitate, susceptum iam opus exsequi aggredior, & *Dysenteriarum* non tam sporadicarum, quam potius *epidemicarum* veram originem, duce experientia & comite ratione, sagaci vestigare nare pro viribus conabor. Licet autem in eo omnium fere temporum Medici quasi ex composito conveniant, quod aegritudinem hanc materies quaedam acris & simul glutinosa, in intestinorum canali delitescens, susciteat & foveat, quatenus fibras quidem illorum ad excretorios stimulat nixus, harum vero infimul frustratur virtutem, dum tenaciter parietibus & villis adhaerendo, prompte hinc emoveri & secedere renuit, vel tergiversatur: circa scaturiginem tamen eiusdem, ut in rebus fieri affolet dubiis, in diversum abeunt. Quidam enim singulare hic quaerunt, nescio quod, fluidum, colocynthis naturam aemulans, quod intestinorum volumen obsideat; alii saltem ad miasma cum bile in intestinis confermentans; alii tandem ad miasma in ipsa M. S. respiciunt, quos inter b. m. *Frider.*
HOFF-

HOFFMANNVS elucet, *Med. rat. syst. Tom. IV. Part. III. Sect. II. Cap. VII. §. 15.* Sed haec cum enarrare dissidia, litesque dirimere, nec praesentis instituti requirat ratio, nec circumscripta pagellarum harum concedat angustia, sat gnaviter me officio defuncturum esse confido, si pro tenui meo captu aetiologiam adfectionis huius adumbravero & paucis thetice explanavero.

§. III.

Fomitem igitur & *materialem causam* Dysenteriarum quarumvis, popularium vero in specie, *bilem esse hepatico-cysticam*, non exclusam tamen sanguinis biliosa diathesi, iuxta Parentis optimi institutionem, plura sunt, quae mihi persuadent. Primum enim ineunte morbo excerni modo flava, modo porracea, rarius nigra, saepe etiam varia, semper tamen magis minusve mucoso-cruenta, lenta item & spumescencia, per autopsiam convincimur, quae si non ipsam sistunt bilem, cuius utpote imaginem & fermentificam exhibent indolem, de eiusdem tamen esse profapia, nec aliunde ea, quam ex hepate, scaturiginem in tanta ubertate habere posse, non est quod ambigem, praesertim cum bilis in dysentericis cadaveribus penuria vel abundantia, (utrumque enim fieri, per extispicia compertum est, prout nimium longius vel brevius fuerit malum,) coniecturam hanc confirmet & stabiliat. Vesiculam namque felleam prorsus inanem, tenuia vero intestina undique bile perfusa, PLATERVS deprehendit, imo, illius loco, magmatici alicuius chylosi haud exiguum copiam

piam in eadem observavit BONTIVS; e contrario autem etiam aliquando duodenum & ieiunum bile repletissima, cystidem autem eius maximam, atque humore tali graminis instar viridi refertissimam fuisse, *Ephemer. Academ. Nat. Curios. a)* docent. Huic autem ultimae sententiae apprime practica consentiunt experimenta, quibus utpote constat, bilis saburra tempestive, priusquam intestina hepatis viciniora caustica sua acrimonia inflammaverit, funditus per inferius, ut cum PLAVTO dicam, vel, quod fere ob viarum compendium praestat, superius guttur exhausta, sive sponte natura, sive artis ministerio, Ipecacuanhae inprimis praebio, ceu in comparatione cum antimonialibus magis tuto & benigniori medicamine, quod pro more horum alvum non cogit, sed potius cohibet, & cuius beneficio multa dysentericorum militum millia se servasse, in *Commercio litterar. Norimb. b)* gloriatur KRAMERVS, (quamvis tartaro emetico VALENTINI in *Ephemerid. Nat. Cur. c)* & LEDELIVS *d)*, prout Asaro quoque KRAMERVS, l. c. parem utilitatem, facto periculo, adtribuunt,) morbum, si non semper in herba, ut aiunt, suffocari, obsequiosorem tamen breviorumque reddi. Nec postremo insuper mihi hac in re est argumento, quod, prout loca & regiones, quo magis ferventiori collustrantur sole,

a) Deur. I. Ann. III. Observ. 116.

b) Ann. 1733. Hebd. VI. Art. 3.

c) Dec. II. Ann. II. Obs. 168.

d) Ibid. Dec. III. Ann. III. Obs. 15.

le, eo etiam Dysenteriarum, notante inter alios AMATO LVSITANO e), feraciores sint, atque hinc, si fides habenda BONTIO, in India, Arabia & Aegypto, morbum constituent endemium. Nec fere alias, nisi temporibus anni calido-ficcis & aestuosis, praecipue vero aestatibus, earundemque aestuosissimae parti, Syrio flagrante, in Europa succedere & grassari consueverint.

§. IV.

Hoc autem ne precario dixisse, vel in gratiam hypotheseos confinxisse postuler, non ad hominis, sed seculorum confidenter provocho experimenta. Medicorum namque antiquissimus, HIPPOCRATES, iam observaverat f), in Thaso per aestatem calidam aestusque magnos, qui non per intervalla aut sensim fierent, sed tum perpetui, tum vehementes essent, difficultates intestinorum populariter grassatas fuisse, tandemque hac iterata sua, & forte antecessorum persuasus experientia g), universaliter concludit, easdem per siccitates fieri. Ita etiam per totum Belgium Anno 1556. per aestatem calidiorem easdem frequentissime observatas fuisse, FORESTVS refert. Anno 1601. quum hyemem & ver pluviosum mense Junio & Iulio maximus exciperet aestus, totam eas depopulasse Provinciam, HILDANVS memoriae prodidit. Communes quoque easdem multis in locis anno eiusdem seculi 24.

B 2

fuisse,

e) Cent. II. Obs. 45.

f) I. Epidem. Stat. 3.

g) Sect. III. Aphor. 16.

fuisse, propter tantam aëris caliditatem & siccitatem, quantam vix ullus hominum recordari poterat, SENNERTVS testis est. Per potissimas item Europae partes eundem morbum anno 66. aestate feruida obtinente, epidemicum fuisse, SOMMERS h) refert, id quod anno 76. sub eadem coeli intemperie Pofonii accidisse RAYGERVS i) refert. Similiter quoque Augustanos anno huius seculi quarto, cum Sirio ardente dies admodum incaluisent, pluviarum vero interventu subinde detepescerent, atque illo occiduo a solis radiis, nunquam a nubibus interruptis, intensus fervor succederet, eadem mansisse fata, SCHROECKIVS commemorat k), quale quid pariter eodem anno Semproniensibus, post summos Iulii calores, gravissimasque cum tonitru & grandinum divite pluvia intercedentes tempestates, mensisque Augusti aestuosissima tempora, quae nec per Etesias, nec per pluvias temperabantur, adeoque vix sustineri poterant, LOEWIVS in Historia Hungariae epidemica evenisse testatur. De anni huius seculi noni, rigidissimam hyemem summumque deinde aestum excipiente Dysenteria, ut Stutgardiae, ita etiam per Sueviam, Franconiam & Rheni Circulum populari, legi potest LENTILII *Eteodromus*; & de Berolinensi anno 1719. aestati adeo calidae & siccae superveniente, qualem nemo hominum annosissimorum memoria recolere potuit, conferri

h) Ephemer. Nat. Curios. Decur. II. Ann. IV. Obs. 124.

i) Ibid. Decur. I. Ann. VIII. Obs. 63.

k) Ibid. Decur. III. Ann. X. Append.

ferri merentur *Acta Medicor. Berolinens. Decur. I. Vol. VI. pag. 34. sq.* Propiorum temporum historias & testimonia, ne tempus & chartam inutiliter perdam, lectorisque simul nauseam concitem, amplius conquirere & exhibere iam non lubet. Pertinet tamen inprimis huc gravissima illa Dysenteria epidemica, anno huius seculi 36. Belgium infestans, a celeberr. Dn. D. DEGENERO descripta, quae, praecedentibus variis diarrhoeis biliosis, formidabilem suam indolem nonnisi mense Iulio, aestu atque calore atmosphaerico aucto, monstravit. Non parum sane sententia nostra, de Dysenteriae aetiologia, confirmatur exposita iam doctissimi huius Auctoris observatione: Quis enim non videt, bilem corruptam utramque hic efficere paginam, cum praecedens diarrhoea biliosa balsamum hunc naturalem depravatum fuisse satis superque demonstret.

§. V.

Admodum probabili namque hinc argumentatione, aut fere mathematica certitudine, nunc concludere licet, Dysenterias bilis, ut iam indicavi, hepaticae germanam esse progeniem, cui namque naturale est, quod per locorum & temporum fervores increseat & copia augeatur, prout iam olim animadvertit & indicavit HIPPOCRATES, dum dicit, bilem gignere aestatem *l)*, aestuosaque hac anni parte corpus magis ea abundare *m)*. Imo tam aestate, quam autumnus eam in corpore obtine-

B 3

re

l) Lib. de Humor. p. 50. Edit. Foët.

m) Lib. de Diacta, p. 338.

re adferit, idque inde probat, quod homines hac tempestate bilem sponte saepius evomant, & medicamentorum ope biliosa expurgentur, quod etiam, uti inquit, ex febribus & hominum caloribus patet *n*). Paradoxum hocce dogma, quamvis recentiores Scholae fere prorsus fastidiverint & repudiaverint, firmo tamen nititur & adhuc stat talo; vomitus enim bilis meracae, morbosque ex eiusdem abundantia citra controversiam oborientes, (ut sunt febres biliosae, caustodeae, cholerae item, quibus id cum Dysenteriis commune est, quod post insolitos calores mense Augusto exoriantur, & interdum, SYDENHAMIO teste, populares fiant,) aestivo tempore magis, quam alio, frequentes esse, abunde iam per experientiam constat. In vulgus pariter notum est, homines sub aestatis fervore flavescentem saepius consequi colorem, propter humorum vitalium biliosam magis diathesin; quales enim in corpore vigent humores, tales in cute adparent colores, ac proinde sub anni variant temporibus, ut Libro *de humoribus* indicat idem HIPPOCRATES. Neque etiam huic supposito sana repugnat, a priori, ratio, siquidem cuilibet facile patet, sanguinis massam, partim per aestatis squalores, partim per magnam feri consumptionem sub sudoribus & largissima insensibili transpiratione inspissatam, magis magisque biliosam evadere, hoc est, oleosas eiusdem moleculas, ceu futurae bilis elementa, accumulari, & deficiente earundem, ob feri penuriam, discon-

n) Lib. de Nat. hum. p. 227.

discontinuatione plus concentrari, easque perenni per Portae venam ad hepar adfluxu, ut promptius, ita & cumulatus in eo sequestrari debere. Ita vero collectam bilem, seri utpote diluvio privatam, spissiore magisque viscosam, & simul amaricantiorem fieri, demonstratione vix eget, siquidem ex eodem fundamento bilem cysticam, prae hepatica, & magis lentam, & acriorem esse, noto notius est.

§. VI.

Iam si bilis laudabilis, ex instituto oeconomiae animalis, inter alios usus, virtute sua saponacea vires naturalis subit clysteris, quo nomine ipsam iam olim non male designavit AVICENNA, siquidem, cohibito eiusdem in canalem intestinorum effluxu, alvum non facere officium, imo purgantibus etiam sollicitatam aegre obsequi, ictericorum discimus exemplo; utique hinc qualitate & quantitate depravatam illam iusto vehementius excretionem alvinam concitaturam esse, vero sane quam simillimum est; pigro enim lapsu dum, ob acquisitam glutinositatem, per intestina fertur, causticaque simul acrimonia nerveam eorundem tunicam rodit, & erysipelatis in morem superficialiter inflammat, naturam ad motus peristaltici intensiorem suscipiendosque torminosos spasmos, pro avellenda hincque eliminanda inimica & perniciofa materia, provocat & sollicitat, quorum violentia non saltem intestinorum mucus, ipsis pro tutamine ab acribus ingestis interveniens, excutitur, sed per venas quoque mesaraicas transiens sanguis, intercepto eiusdem per spasticas strictu-

stricturas libero recurſu, ex propaginibus earundem extremis, villoſam tunicam efformantibus, adcoque in cavitatem inteſtinorum, ut Anatomia docet, hiantibus, emungitur, ſicque *hypercatharſis quaedam*, ut cum beato G. W. WEDELIO loquar, *naturalis*, artificiali, per imprudentem draſticorum purgantium & colocynthidis praecipue abuſum concitatae, per omnia fere aemula, TVLPIO & STALPARTIO teſtibus, ea tantum cum differentia, producitur, quod in hac, tempeſtively foras proſcriptis purgantibus ſumpti viſcidis & acribus moleculis, omnis extemplo inteſtinorum conquieſcat tumultus; in illa autem, novâ ſemper ex ſanguinis oceano, reſtuae bilis fermento iam inquinato, ſuccedente copiâ, is prorogetur, morbusque ſuam pertinaciter ludat fabulam, quoad vel emendata humorum dysenterica craſi, ſcoriisque biliſis, ut Illuſtr. b. m. Frider. HOFFMANNVS dicere conſueverat, remotis, ſanitas auſpicato redeat, vel fatiſcentibus viribus, & accedente inteſtinorum ſphacelo, vita cum gemitu fugiat indignata ſub umbras.

§. VII.

Sed mihi iam quoque explicanda cauſſa eſt, cur nimirum bilis tantum acrimoniae ſimul ac viſciditatis acquirat gradum, ut tam funeſtam ludere poſſit ſcenam. Hic nobis primo ad partes bilis conſtitivas reſpiciendum eſt. Non me quidem iam vexatiſſimae inter Medicos quaestionis iudicem conſtituam, ſit ne alcalinae naturae, an acidae? eum in utramque partem non levia afferri poſſint argumenta.

menta. Solis tantum experimentis nixus, oleosas; salino iunctas principio, in bile contineri asseram particulas. Sal hic pro subiectorum diversa ratione variat, ac modo calefcentis naturae est, modo manifesto acidae. Iam vero docet nos experientia, olea in calido loco seposita & asservata rancescere, siue acria fieri: oleum enim ex phlogisto, cum aqua ope alcalini salis iuncto, constare docet analysis; inflammabili autem principio caloris ope dissipato, vel saltem imminuto, alcali liberatur, imo & acrius fit, frictione cum inflammabili parte, ob intestinum partium morum, aucta. Quid igitur mirum, idem quoque bili accidere, praesertim si auctior fiat, vel ab internis vel externis causis, caloris in corpore humano gradus? Accedit, quod praeter alcalinum in oleo contentum salem, bili quoque sal inest vel acidus, vel alcalinus; qui si acidus fuerit, ob auctiorem, a calore intensiore, intestinum motum calefceret; acida enim frictione cum oleosis partibus in alcalinam, experientia teste, transeunt naturam; si vero alcalinus ille fuerit, acrior certe reddetur magisque volatilis. Quamcunque itaque de bilis natura assumas sententiam, eandem tali ratione acriorem reddi posse, fatendum est.

§. VIII.

Tenerrimas autem fermentescentis bilis moleculas (indole enim sua in putredinosam, prae reliquis corporis humani liquoribus, eam fermentatione inclinare, indicio est citissima cadaverum circa hepares, eiusque folliculum, corruptio, facilisque eiusdem

C

dem

dem in acutis corruptio similis, ex qua gravissima in illis crebro pullulant mala) per bibulas venas vel vasa etiam lactea resorberi, atque ex intestinorum voluminibus in universalem sanguinis transferri massam, si sustinero, forte, ut spero, non reprehensionem, sed fidem adsensumque merebor, eo potissimum inter alia ex capite, quod, sumpto a nutrice potentiore pharmaco, pusionem ab eiusdem pendente uberibus simul purgari, usu a temporibus HIPPOCRATIS o) hucusque exploratum sit. Quo concessio, absurdum haud erit, circumfluos in corpore humores, pro specifica accepti per has vias fermenti indole cathartica, conformem huic fermentationi concipere speciem, atque ea propter praecipites ad intestina ruere, & *febrim ad intestina*, verbis SYDENHAMII, *conversam*, producere. Omne enim fermentum singularem suam proprietatem fermentatis communicare, Zymotechnia docet, vel, ut nominatus SYDENHAMIVS censet, quodlibet principium activum sui simile procreare satagit, & quae ei obsistunt, ad propriam indolem inflectit atque accommodat p). Quamquam autem modus, quo illi ad intestina speciatim determinantur, humani sensus subterfugiat aciem, minimeque perscrutari queat, aliquid tamen lucis nobis his in tenebris Chirurgia foenerat infusoria, qua compertum est, ut inter alios PECHLINVS de Purgant. medicament. facult. & ELSHOLTZIVS
sua

o) Lib. Epid. 5. Aph. 33.

p) Oper. Sect. V. Cap. V. p. m. 313.

sua *Clysmatica nova*, comprobant, immediata cathartorum in sanguinem, incisa vena, infusione, animal aequè repurgari, ac si eadem ore haussisset, hoc enim documento est, posse humores eam adipisci crasin & indolem, ut ex omni corporis ambitu ad intestina cumulatiim vergant.

§. IX.

His ergo ita perspectis, nullo amplius indigemus Oedipo, cur hic morbus aestatis & autumnii confinia iure quodam peculiari sibi vindicet, & mense potissimum Augusto torrentis instar, rupto aggere, longe & late exundare consueverit, sive, ut aperiens dicam, omnes promiscue homines, sine discrimine aeratis, victus & regiminis, invadat, donec adpropinquante hyeme suo rursus se condat alveo, temporique cedat, sive grassari desinat, ut sagacissimus morborum epidemicorum explorator, SYDENHAMIVS, observavit & adnotavit, temporumque succedentium observationibus plenissime constat, quoniam scilicet praefocantes extremae aestatis squalores non saltem bilem hepatico-cysticam, sed eiusdem etiam in sanguine materiem augent, & simul acriorem ac vnquam alias efficiunt. Quo magis enim *lymphâ diffilatur ab aëris squalore, eo biliosior redditur sanguis, & acrimoniam induit maiorem*, iudice WEDELIO, qui insuper porro scribit q): *Aestate, lymphâ per calorem evocatâ, sanguis spissescit, & bilis minus diluta acrimoniam salino-sulphuream concipit facile: id quod revera veri,*

C 2

suda-

q) In Aphorismis Aphorismor. Sect. III. Aph. 7. & 21.

sudamina, cutis pruriges, olidi sudores, urinae meracae & acres, his temporibus potissimum familiares, inter alia liquido demonstrant. Calore enim sanguis alcalescit, vel liberatur, ob maiorem tunc huius humoris resolutionem, praefens iam in eo alcali, cuius dein partes acriores redditae eo modo, quo id §. VII. a nobis demonstratum est, bilem quoque efficiunt acriorem, eiusque intemperiem producant. Huc accedit, quod, in quo rei potissimum vertitur cardo, in hunc singulariter mensum vicissitudines caloris & frigoris quotidianae novissime, stato naturae incidant ordine. Fere enim tum, horis meridianis, culminante sole, urimur ac fervemus, aequae ac olim aestu, quo praecocius occiduo, vespere detepestimus, per longiorem autem eiusdem sub horizonte moram, nocturnumque incrementa, noctu & sub dierum crepusculo magis algemus; hisce vero oeconomiae vitali peregrinis mutationibus, humorum longo usu recepta, & simul respectu aliorum temporum longissima per cutis superficiem vicens distillatio, ut S A N C T O R I V S per statica experimenta comperit r), si non ex integro cohibetur, multum tamen turbatur, talesque humores in egressu prohibiti, motu retrogrado ad interna viscera intestinorumque volumen, ceu amplissimum mucescentis seri & periphericae ventilationi subordinatum excerniculum, communiter redundant, & efferae bili in fistula intestinorum iuncti, non tam frenum iniiciunt, quam calcar eadem

r) Medicin. Stat. Sect. II. Aphor. 23.

eidem per comitem acrimoniam addunt, donec, au-
gescente in dies aurae refrigerio, tumultuari & bile-
fcere desinant, impeditamque eorum distillationem
natura placide tolerare, aliisque vicariis excretioni-
bus pedetentim compensare adsuecat.

§. X.

Haecce vero liberae transpirationis ubertas
& perspirabilis acrimonia, cum vix alio, quam aesta-
tis tempore, simul concurrere possit & soleat, utique
inde ratio patet, cur, ut nonnulli satis speciose quae-
runt, Dysenteriae fere extra illud haud occurrant,
quamvis caloris & frigoris vicissitudines aliis quo-
que temporibus anni incidant; imo cur in univer-
sum autumnales morbi, in quorum numerum Dys-
enterias quoque HIPPOCRATES ^{s)} refert, com-
muniter acutissimi & maxime exitiales sint, iuxta
eiusdem *Aphor. 9. Sect. III.* Quamvis enim vera
omnino sint, quae HEURNIVS ex GALENO dif-
fusioribus saltem recitat verbis, quod aestas praece-
dens fregerit vires, bilem procreaverit contuma-
cem ac torridam, diaetae accesserit vitium, ac pro-
pria autumnis vi natura stupeat, ex inaequali, quo
concutitur eo tempore, humorum motu, qui cum
contrarii sint & valde a se differant, minus eos illa
sufferre potis est, ut WEDELIVS in explicatione
Aphor. 4. Sect. III. indicat: causarum tamen fun-
dum minime exhauriunt, dum sordium, sub transpi-
ratione cohibitorum, prona in putredinosam reso-
lutionem acrimonia magnam hic sustinet culpam,

C 3

ut

s) Sect. III. Aphor. 22.

ut SANCTORIVS *Med. Stat. t*) indicat, cuius quoque maleficio idem attribuit, quod adiapnevstia aestate febrem malignam, hyeme vix minimam alterationem efficere possit; *corpora enim*, prout *Sect. II. Aphor. 35.* monet, *acriori perspirabili aestate referata sunt, quam hyeme.* Dysenteris autem in specie id obstetricari, castrenses potissimum manifestant, quas utpote maiorem semper edere stragem nemo nescit. Miles namque nec inaequalem aëris temperiem cauere, nec corpus ab huius iniuriis tueri, nec humorum halituosae ventilationi convenienter, ut aliarum causarum subiceam concursum, vacare potest, praesertim si castra in locis palustribus locata fuerint, austroque pateant; ibi enim humi cubans, modo propter densissime surgentes nebulas horis nocturnis frigoribus premitur, modo diurnis, uligine discussa coeloque sereno reddito, praefocante solvitur aestu, quo nomine Hungariae tractus, Dalmatiae confinis, non immerito apud COBERVUM male audit, qui Dysenterias horum locorum malignitate & contumacia quasvis alias vince-
re testatur, id quod recentissime KRAMERVS quoque propria convictus cognovit experientia. Hinc pariter est, quod, ut sagacioribus Medicis exploratum est, aestates multo certius Dysenterias excitent, si per intercurrentes praecipites imbres grandinosos & tonitrua incendio pene conflagrans coelum subito detepescat, & rursus paulo post aestu incandescat, hisque repentinis vicissitudinibus largo perspira-

1) *Sect. II. Aphor. 42.*

spiratui obicem ponat. Sub naturali enim statu continuo generatur in sanguine alcalinus sal, cuius origo ab assumpto sale & a terra in sanguine praesente, iugi motu per attritum & frictionem ad vasorum latera alcaliscente, petenda est. Docuit nos vero immortalis BOERHAAVIUS, sanguinis mixturem in sano homine ita debere esse comparatam, ut nec manifesta alcaliscentiae, nec acescentiae praebat signa, adeoque necesse omnino est, ut continuo per patula cutis spiracula eliminentur alcalinae sordes. Si igitur caloris ope multum in M. S. generatum fuit sordium alcalinarum, hae vero, ob cohibitam perspirationem, eliminari e corpore nostro non possunt, facile hinc patet, & sanguinem inde reddi acriorem, & bilem, ab eodem secretam, in diathesi sua & blanda saponiformi constitutione minime remanere posse, sed acriorem fieri debere. Accedit insuper, quod frigus, fibras cutis musculares contrahendo, spasmum excitet in extremis corporis nostri partibus, unde vasorum minuitur diameter, sanguis & reliqui humores motu retrogrado ad internas secedunt partes, adeoque & circa intestina fit eorundem accumulatio, a qua dein facile copiosus ibi muci proventus, & ab irritatione pendens austrior peristalticus motus, deduci ac demonstrari possunt.

§. XI.

Quod interim non omnis promiscue, fervidior licet, aestas, epidemicas excludat Dysenterias, ut VALENTINI de Hasliaca Anni 1694. in *Ephe-
merid.*

merid. N. C. u) ultra hominum memoriam siccissima & calida, & Anni 1701. Sempronienſi, per Iulium & Auguſtum maxime ſqualida, LOEWIVS teſtimonium perhibet, id vel noctibus ſimul praeter Naturae ordinem calidis, ut idem inſinuare videtur, vel potius ſuperiorum paulo anni temporum conſtitutioni, ſi quid in re obſcura coniecturari licet, in acceptis ferendum eſt. *Tempeſtates namque anni temporum, iuxta gloſſam WEDELIANAM x), non ſolum in praesens ad morbos diſponunt, ſed etiam in ſequentibus temporibus demum erupturos; ſive ut GERBEZIVS in Chronologia ſua medica pronunciat: Morbi, qui in temporibus accidunt, non tam ex praesentibus, quam ex praeteritis aëris conſtitutionibus diiudicandi ſunt.* Idcirco etiam HIPPOCRATES eiſmodi temporum ſucceſſiones probe contemplari iubet, illumque, qui uſum earum calluerit, non multum in arte aberrare poſſe, optime iam iam 3. Epidem. p. 1091. monuit, atque 6. Epidem. 8. Aphor. 18. ut aëris non ſaltem primae qualitates, ſed earum quoque mutationes, & ex quibus ſiant, quomodo ſe habeant, hoc eſt, quae tempeſtatum in temporibus anni conuerſiones, & quomodo, ſubito nimirum, an ſenſim, mutuo ſe excipiant, probe animadvertantur, neceſſum eſſe dixit, ſimulque in *Hiſtor. morbor. epidemior.* ipſe ſolenter demonſtravit. Quodſi ergo, ut propoſitionem exemplo illuſtrem, hyemem pluvae aequo ſiccam & aquiloniam, ver autem pluvium & auftri-

u) Dec. III. Ann. III. Append. p. 142.

x) In Aphorismis Aphorismor. Sect. III. Aphor. 3.

austrinum aestas excipiat calida, necessario excipere debeant Dysenteriae, prout *Sect. III. Aphor. in.* scribit, (quod tamen GALENVS eidem non iniuste, ut ex rationibus datis apparet, exprobravit,) iustissima est consequentia, sterilem futuram harum segetem, si tempestates se diverso excipiant modo. Ast cum non Grammaticorum saltem, sed Medicorum quoque regulae, suas communiter habeant & admittant exceptiones, absolute idcirco determinare non audeo, quaenam temporum successiones & mutationes fertiles vel steriles Dysenteriarum sint, exercitationibus potius ac perspicacioribus ingenii, imo posteritati ipsi (neque enim brevis unius hominis aetas pro absolvendo hoc sufficit opere,) id committens. Quare etiam GALENVS, quamvis probe animadverterit, HIPPOCRATEM fundamenta saltem prima utilissimae huius disciplinae posuisse, atque ea propter perfectionem illius in se receperit, nihil tamen praestitit, siue quod morte praeventus fuerit, siue potius, quod, ut BRASSAVOLA *Commentar. in Sect. III. Aphor. 16.* iudicat, res sit omnino ardua, difficilis & longa.

§. XII.

Tandem etiam causa, cur non quaevis in universum loca, viciniora licet, adeoque eadem fere coeli temperie gaudentia, simul uno eodemque tempore popularibus Dysenteriis affligantur, aut mitiores saltem experiantur, ad exemplar *Institutionis Hippocraticae p. 280.* repetenda est ex diversitate situs, quomodo respectu ventorum aut solis exortus

D item.

itemque aquarum, se se habeat, num palustribus & mollibus incolae utantur, an duris & ex sublimi ac saxosis locis scaturientibus, & quae alia ipsorum ordinaria sint potulentorum genera. Terrae porro, quam inhabitant, conditio, an nuda sit & aquis careat, vel densa & irrigua, in cavo & aestuoso loco sita, vel in sublimi & frigido existat, & tandem regiminis & victus disparitas, merito quoque huc referri debent, ut alias cumulandae biliosae saburrae faventes opportunitates brevitatis causa taceam.

§. XIII.

Quae cum ita sint, prout profecto ita eadem esse, praemissa evincunt documenta, nulla urgeor necessitate, occultum aliquod vel ex terrae visceribus, vel coelestium corporum influxu aëri accedens mensque Augusto peculiare comminisci miasma, quod specificam Cholerae & Dysenteriae adaptatam alterationem, vel sanguini, vel ventriculi fermento, ut opinatur SYDENHAMIVS y), imprimere possit. Quamvis enim HIPPOCRATES z) syllogistice concludat, quod, ubi eadem tempestate complures, diverso licet victu & regimine utentes, uno morbo adstinguntur, in id quod maxime commune est, quove omnes potissimum vitimur, aërem scilicet, quem spirando ducimus, reiicienda sit causa, tam longe tamen eiusdem petere infectionem iure meritoque displicet: ut enim morbus evadat epidemi-

y) Operum Sect. IV. sub finem Cap. 2. & in Scheda monitoria de novae febris ingressu.
z) de Nat. hum. p. 278.

demicus, sufficit, per communem anni tempestatem communem quoque, ad illius conceptionem, corporibus conciliari dispositionem, ut dein morboſis, ſicut idem ille elicere conſuevit, excretionibus ſive inquinamentis, quorum vehiculum eſt aër, promptius, ac alias, inſiciantur & pateant. Licet quoque porro, ut in terminis maneam, is utique, qui aſſerum hoc, quod Dyſenteriae per contagium ſerpant & diſſeminentur, in quaestionem ſumere vellet, ſuam in praxi proderet ignorantiam; illud tamen proprie morbi iam exiſtentis productum, ſive, ut cum DIEMERBROECKIO dicam, ſobolem, minime vero cauſam eius primo primam eſſe, ſatis conſtare exiſtimo. Certe ſi Medici haſtenus, HIPPOCRATE duce, non tam manifeſtas aëris qualitates, quam eiſdem in temporibus repente vel ſenſim ſuccedentes viciffitudines & permutationes, animadvertere, & ſimul earum in corpus vivum poteſtates indagare & aeſtimare non neglexiſſent, vel potuiſſent, utique ſomniantium illa phantasmata, tardorumque ingeniorum abortivi conceptus, de univerſali & maligna aëris infectione, iam pridem evaniſſent, nec amplius nodus ille Gordius, qui ſaepeius laudato SYDENHAMIO ſcandalo fuit, inextricabilis eſſet, cur nempe annorum conſtitutiones, quoad manifeſtam aëris temperiem ſibi plane conſentientes, diſpari admodum, & vice verſa, morborum infeſtentur agmine.

§. XIV.

Omnem poſtremo culpam unice in viciis vel

D 2

regimi-

regiminis coniicere delicta, *pigrorum*, iuxta STENZELII sarcasum, sapere mihi videtur *Pathologiam*, utpote quibus in more positum est, brevibus se, sed parum scientificè, circa morborum origines expedire: si enim, ut HIPPOCRATES, *de Nat. hum.* argumentatur, unus morbus omnes continenter attingat, & iuvenes & senes, & mulieres & viros, perindeque temulentos & abstemios, tam eos qui maza, quam qui pane victitant, & eos, qui multis, quam qui paucis exercitationibus utuntur, iam liquido constat, non unius cuiusque vivendi rationem, sed aëris communem omnibus constitutionem in causa esse. Speciatim vero publicam fere fructuum horarum infamiam id diluit, quod pari passu cum Dysenteriis non ambulent; dantur enim anni, in quibus, vigente licet eorum abundantia, Dysenteriae tamen exulant, sicuti vicissim epidemicae in summa eorundem penuria evadunt. Non minus, quod aliquando praeter suam indolem praecocius, mense Junio, priusquam illi suppetere possunt, exoriantur, & in Octobri, ante horum defectum, communiter grassari desinant, nec per excessivum hoc tempore familiarem uvarum abusum, sive in Germania, STAHLII fide, sive in Patria hac, unquam suscitatas fuisse usu compertum sit, ut taceam, sollicitè etiam sibi ab his caventes nullum tamen a Dysenteriis consequi privilegium. Ansam tamen et occasionem illis concitandis magnam hos praebere, si temporis favor & opportunitas accesserit, nec secus dissimulare nolo, quatenus aestuosam iam bilem exacuunt, eius.

eiusdemque, fermenticâ suâ indole, largiorem ad intestina provocant defluxum, qui alvum concitando, acre a corporis superficie divertit perspirabile & ad intestina revellit, sicque Dysenteriarum famulantur & velificant proventui. Fructus enim horeai, & ex his uvae potissimum, dulce aliquod recondunt principium. Dulcia vero, docente chymica analysi, ex acido constant sale, cum mucilagine iuncto; tale autem corpus ad fermentationem ac inde producendam partium spirituaſcentiam dispositum esse, experientia edocemur. Iam vero fermentatio motu intestino absolvitur, quo nexus partium dirimitur, haecque novo dein iterum sibi iunguntur modo. Sub hoc ergo partium attritu non modo acidæ acriores evadunt, sed & accedente fat magno caloris gradu, alcalinam indolem induunt, quod eo sane citius fiet, si alcalina in sanguine iam adfuerit acrimonia. Facile hinc patebit ex chymica hac consideratione, quod per quosdam fructus horæos Dysenteria non possit excitari, cum ad eandem alcalina requiratur acrimonia, quæ in illis acida est; sed præſente iam in M. S. alcalina tali acrimonia, nimiaque bilis copia, caloris quoque externi gradu ita aucto, ut ipsæ acidæ partes cum oleosis ex bile partibus iungi intimius possint, utique non parum augeri poterit morbus a saburra, ex abusu horum fructuum, in ventriculo & intestinorum canali producta. Ex quo etiam fundamento seu respectu HIPPOCRATES acriora sub cane & ante canem prohibuit purgantia, non quod sidus hoc malignum ali-

quem habeat influxum, sed quod Naturae ordine summe aestuosum tunc vigeat tempus, ac per consequens bilis in corpore & hepate fermentifica obtineat, quam in seditiones pronam purgantibus magis extimulare gravis & inconsulta foret temeritas.

§. XV.

Prima ergo sic exposita Dissertationis parte, nunc ad alteram provolvor, scrutaturus & expositurus causas, cur sobrius licet Passi in Dysenteriis usus vix impune cedat? Sed cum forte non omnibus perspicuum sit, quid Passum significet, ideo interpretem prius agam, simulque modum, vinum hocce parandi, ut causarum cum noxio illius effectu connexio magis elucescat, integra propalabo fide. Passi scilicet nomine mihi venit gratissimum illud vini genus, cuius non apud indigenas saltem, sed externos quoque summa est gloria, quamvis non tam Naturae, quam potius ingenii apud Hungaros sit opus. His enim solis, quantum novi, in more positum est patrio, vel passos de vite racemos, vel in horum defectu, (neque enim omnis indiscriminatum annus eorundem ferax est,) singulares saltem acinos, sole adustos & retorridos, sive passulas, a patientia, auctore PLINIO, ita nuncupatas, quod scilicet excoqui se & in mellagineam dulcedinem inspissari passae sint, (adeoque idem, quod Caricae respectu Ficuum, hae succulentis collatae, simulacrum exhibeant,) sub calcem vindemiae magna industria a recentibus, succoque suo adhuc turgescensibus
 uvis

uvivis sequestrare, detractasque a suis scapis singulatim colligere, & congestas in Cadum pedibus tam diu conculcare, quoad omnis eorum massa Roob spissum & aequale referat, quod demum sub dupla vel tripla, aut si copiae potius, quam bonitatis accesserit studium, uberiori etiam quantitate cum nobilissimi Tortivi vel etiam Protopi multi (utpote quod, si nec uvae satis excoctae fuerint, nec fermenta permaturuerint, praestantius illo esse consuevit.) dilutum atque probe subactum, operculantur, & eo usque confermentant, donec folliculorum reliquiae cum nucleis in superficie adpareant, succus vero, ceu ponderosior, subsideat, quem tandem, exemptis prius fortiterque per manuum volas expressis vinaceis, exhauriunt, transmissumque per cribrum in Tinnas, sive vascula XC. heminarum, condunt, ac Germani postea *Ausbruch*, seu *Trockenbeer-Wein*, vocant. Residuis tandem ab hoc opere vinaceis recens iterum adfundunt mustum, pro *sucedaneo Passi* eadem encheirisi parando, eaque non iam manibus, sed torculari subiiciunt, ut quidquid in illis restaret dulcoris, extorqueatur, qua arte vinum nanciscuntur, cui secunda post Passum est nobilitas, quodque *Máslas* nostri vocant. Facile ergo exinde concipi potest, quod mustum, tanta succi optime excocti dulcis & pinguis accessione impraegnatum, largiatur vinum, fermentatione absoluta viribus potentissimum, colore aureum, sapore suavissimum & dulcissimum, odore fragrantissimum, consistentia licet spissius, quod proin-

proinde, ut sit vendibile, nulla prorsus indiget hederâ.

§. XVI.

Quamquam autem nec medicamentis in diversis valetudinibus aptius, nec corporis sustentandis viribus aliud sit utilius, si tamen providus & circumspectus usus, vel modus etiam absit, nihil eo, pro more generosiorum auxiliorum, est perniciosius. Speciatim vero dysentericis illud non remedium, sed potius deleterium communiter præbere venenum, ex eo colligere licet, quod morbi radicem nec aggrediatur, nec extirpet, (ad quam tamen tollendam curantis consilium dirigi debet,) sed eandem potius foveat: dulcia namque bilefere, vetus est diæterium, quatenus & bilis proventui, subministrando eidem materiem, velificant, & simul in primis viis huic associata, eiusdem acrimoniam non tam infringunt, quam potius exasperant, siquidem ex vino generosissimo & dulcissimo acerrimum consurgere acetum, nec mulierculas latet. Et hoc sane eo rectius intelligetur, si modo ad ea, quæ §. XIV. dicta fuere, attendamus; quod enim ibi demonstratum fuit de fructibus horæis, id quoque de Passo eo magis valet, quo maior in eo deprehenditur acidi salis ac mucilaginosæ terræ copia. Cum enim hoc vini genus quam maxime dulce & simul spissiusculum sit, utrumque, tam salinum acidum, quam mucilaginosum terreum principium, in eo abundare liquido patet. Sed odor quoque fragrans, sat magnam adesse demonstrat olei fatis
vola.

volatilis, tunicam narium nerveam afficientis, copiam. In oleo vero semper alcalini quidpiam lateat, idque eo magis, quo magis illud est volatile. Quis itaque non videt, facile augeri posse sordium alcalinarum ac recrementitiarum copiam, intempestivo Passi in Dysenteria usu. Tum & generosa sua indole sanguinis motum augendo efficit, ut frictio augeatur globulorum sanguineorum ad vasorum latera, ab hac vero calor pendet & sanguinis resolutio. Calor itaque inde augebitur, una cum sanguinis resolutione & alcalescentia. Quam perniciosa vero haec sint iis, qui Dysenteria laborant, nemo non perspicit, qui superius de morbi huius aetiologia exposita paullo consideraverit attentius. Accedit, quod citam hostilis materiae exclusionem non quidem intercipiat, (multum enim alui deiectiones post illius usum rarefcere haud assolent,) tonica tamen sua virtute, diluendique impotentia, eam remoretur, quam nihilominus convenientis liquoris diluvio submergere & eluere SYDENHAMIVS non male consulit, atque ita lupum, ut aiunt, stabulo concludat, malumque malis cumulet, dum bili causticae non saltem intestina exulcerandi & inflammandi, sed fermentificam quoque suam indolem viralibus humoribus communicandi tempus & moram indulget.

§. XVII.

Maxime autem usum eiusdem contra indicat & prohibet *febris*, Dysenteriis communiter, minimum in Hungaria, complicata, vel proxime accessoria: Cum enim nullo magis vino venae excitentur,

E

sanguis-

sanguisque incendatur, idcirco illud hac valetudine vexatis exhibere, idem est, ac oleum igni adfundere, surgentemque intestinorum phlegmonem in sphaelum praecipitem dare, praesertim dum ad mare microcosmicum delatum aegre hinc per sudores vel urinas, propter suam ponderositatem & spissitudinem, secedit, qua de causa, licet intemperantior eiusdem potus tardiores, pertinaciores tamen, quam alia vina, inducere consuevit, crapulas, quas nec prompte exhalare, nec edormire integrum est.

§. XVIII.

Nec porro etiam quemquam moveat, quod mulieribus olim vino interdictum, Passi vero concessus fuerit usus, teste GELLIO ^{a)}, eo quod viribus innoxium, nullam faceret temulentiam; hanc enim insolitam qualitatem, ob quam MERCURIALIS illud Vini nomine dignari recusavit, cura Veterum effecit, dum mustum cum passulis decoquebant, adeoque fervere viresque sibi facere hoc artificio prohibebant, quam tamen Passo Hungarico attribuere nemo, qui primis saltem illud unquam degustavit labris, praesumet. Sed nec offendiculo cuiquam erit, quod Illustr. b. m. STAHLIUS, Vir in Medicina facienda, si quisquam alter, cautissimus, confidenter sustinebat, ut Excellentiss. exponit IVNERUS, dysentericis moderatum generosi vini potum non solum innoxium esse, sed familiariter etiam, licet febris conspiret, bonum praestare effectum: haec enim, si quae est, indemnitas & securi-

tas,

a) Noct. Attic. X. 23.

tas, vinis saltem Germaniae; non vero Hungariae; multo minus Passo eiusdem convenit, utpote cum quo si conferantur illa, exceptis selectioribus, vix multum *Raspia b*) (sit venia verbo, usu his in locis recepto), valentiora sunt, quatenus scilicet propter tenuitatem suam naturalem expedite per halitus difflantur, & per urinas secedunt, nec proinde multum sanguinis augent incendium, blando item suo acore intestinorum temperant & demulcent ardores, fermentationisque putredinosae tyrannidem moderantur & arcent: quo nomine succus Citri DO-LAEO, & b. HOFFMANNNO liquor eiusdem mineralis, pluribusque lac ebutyratum recens, vel etiam serum eiusdem, celebratissima sunt in Dysenteriiis auxilia, imo ipsum spiritum Vitrioli LANGIVS in *Patbol. anim.* multum commendat, si lalapia vel enemata eo decenter acidulentur, ita ut sub censura gustus lenissima tantum quaedam aciditas deprehendi queat, parque beneficium ulcerosis intestinis hinc illi spondent, quod in faucium inflammationibus & ulcerationibus eundem subministrare vel tonforibus cognitum est, quem tamen salubrem a vinis spirituosus & dulcibus, in specie autem Passo Hungarico, praestolari effectum, absurdum, ne quid

E 2

gravius

b) Hanc vini speciem nostri, uvas rubras, ceu ignobiliore, ab racemis suis detractas & in dolium coniectas, cum aqua confermentando parant, *vina Italarum Raspata*, quorum SACHSIVS in *Ampelographia Lib. II. Sect. 6. Cap. 2.* meminit, imitaturi, a quibus nomen & artificium probabiliter mutuati sunt.

gravius dicam, foret, id quod inter plures ex antiquioribus perspexit Carol. MVSITANVS, dum in *Trutin. Med. c*) inquit: Quando febris est exigua, conceditur vinum rubrum decocto dilutum, sed angve peius fugiendum est vinum generosum; nam maiores & insolitas fermentationes atque turbationes in sanguine producit, & sic a maiori sanguinis motu & turgescencia arteriarum & venarum, extremitates magis dilatantur & patent, unde sanguis maiori in intestina diffluit copia; ex recentioribus vero celeberr. DE GNERVS, qui in *Histor. Dysenteriae Anni 1736. biliosae d*) experientia sua didicit, vinum Rhenanum & Mosellanum, gustu gratum & subacidum, per totum morbi decursum, nulla habita febris ratione, egregie profuisse, generosiora vero, fortia, spirituosa & dulcia, ex quorum genere est Hispanicum, *vin Tint* dictum, non bene tulisse aegros, quamvis illud alii pro summo haberent arcana, siquidem anxietates, aestum & sitim excitaverint.

§. XIX.

Ast ne argutari nudisque saltem ratiociniis pugnare videar, nonnulla huius rei experimenta, quae mihi, praxi & lateri dilectissimi Parentis adfidenti, capere licuit, subiiciam. In recenti namque mihi adhuc est memoria Vir his in partibus spectatae nobilitatis & dignitatis, qui ante triennium a XIX. Iulii per utrosque menses, Augustum & Septembrem, cum populari tum Dysenteria ancipiti admodum

c) Lib. III. Cap. XIV.

d) Act. Nat. Cur. Vol. V. Append. iuncta.

dum luctabatur fortuna: praeter innumeras namque, noctu & interdiu aequaliter urgentes, alvi torminosas & cruentas deiectiones, glaciale frigus extremorum, quae nonnisi tarde, post triduum, ad calorem revocari poterant, intercurrentes singultus, mentis alienatio, frequensque simul pulsus aderat intermissio, ex quo tamen gravi & manifesto vitae discrimine sospes tandem, Deo secundante, evasit. Is, quoties durante morbo, pro sustentandis viribus, aliquid vini non Passi, sed saltem generosioris, sorbilasset, toties febrem cum suo satellitio ingravescere persensit, qua de causa ne quidem vinum Budense rubrum, quod in comparatione cum vinis submontanis exigui valde est valoris, amplius admittere voluit. Eadem quoque tempestate novi Assessorum huius Tabulae, placidiori licet Dysenteria tentatum, ubi eandem sola clysterum applicatione, & Passi usu, ceu suavissimo medicamine, profigare in animum induxisset, mature ad superos migrasse. Quendam item huius loci ciuem eo tempore, cum iam in vado ex Dysenteria esse videretur, hausto Passo, quod amicorum nonnemo pro confortandis, ex vulgari opinione, viribus ministraverat, intra triduum vita functum fuisse. Unicum mihi, pueri nobilis & sanguine iuncti, succurrit exemplum, qui Dysenteria ultra tres hebdomadas excruciatas, crudi lardi esu, repetitoque *vini dulcis*, ut appellabat Passum, haustu, quibus utrisque pasci sanus etiam consueverat, summoque tum eorum flagrans desiderio, mira aviditate, non interdiu saltem, sed in-

tempesta etiam nocte evigilans, utraque obliquabat, integram recepit sanitatem; quod tamen pro regula sumere & imitari nemo prudens audebit e). Tanta nimirum consuetudinis adscititiae vis est atque potestas, ut ex longo temporis intervallo adfueti, quamvis deteriora insuetis, minus molesta, iuxta HIPPOCRATEM f), sint. Suffragantem praeterea mihi habeo LOEWIVM, patriae quondam Medicum, qui se aegrotis suis nonnisi profigato iam hoste vini Sempronensis, quod inter vina Hungariae inferioris generosissimum est, concessisse usum, profiteretur loco supra citato.

§. XX.

Haec igitur temporis opportunitas summa est illius cautionis, citra quam Passum in Dysenteria noxium

e) Simile exemplum adducit ROMMELIVS in *Ephemerid. Nat. Cur. Dec. II. Ann. X. Obs. 192.* de honesta foemina, Dysenteria graviter laborante, quae cum a Medicis iam relicta esset, ut ultima adhuc vice adpetitui indulgeret suo, uvas recentes mira devoravit aviditate, quo facto, non solum melius statim valere cepit, sed temporis successu integram quoque recuperavit sanitatem. Vero videtur simile, adfuisse in hac aegra insignem bilis acrimoniam alcalinam, quae aciditate recentium uvarum obruta & mitigata fuit. Neque enim, quam ROMMELIVS adfert, novam in ventriculo ortam fermentationem praesens iam fermentum superasse, est probabile, cum, cur nova fermentatio praesentem iam intestinum motum augere non debeat, mihi quidem nulla videatur adesse ratio. Animadversione tamen dignus est mirus adpetitus, quem utinam Medici facpius animadverterent.

f) Sect. II. Aphor. 50.

xium plerumque esse, haecenus disputavi; ne scilicet illud nec ineunte, nec vigente, sed tantummodo manifeste iam declinante, vel, ut pressius dicam, fugiente morbo in usum veniat, postquam nimirum febris cum suis conquievit symptomatibus, crebrae torminoso-spumosae alvi deiectiones cessarunt, atque excrementa naturalibus proximiora evadunt, ciborum item amissa sensim redit cupiditas, urinaeque, pro potus ratione, secedunt: tum sane intestinorum & ventriculi restituendo robur, digestionem reparando, viresque refarciendo, non saltem officium facit, sed grande etiam convalescentibus beneficium confert, ut hinc, quod TIRELLVS, in *Historia Vini*, elogium illis in genere attribuit, Passo nostro in specie conveniat, quod scilicet sustentet firmos, erigat lapsos, cohibeat cadentes, edat miracula maiora, quam extracta, lapides, quintae Essentiae, nomina fabulosa, vel boli, pilulae argenteae, aureae, plebis genuinae deceptiones, incantamenta marsupii, vituperia sapientiae, Medicinae opprobria, & quae ibidem plura legi possunt. Cum enim in Dysenteria, ob acrimoniam biliosi fermenti, intestina, irritata eorundem tunica nervea, continuo stimulentur & ad spasmum proritentur, spasmum vero, praesertim nimis diu durantem, atonia excipiat: facile hinc colligi potest, intestinorum fibras, sub graviore morbi statu, vehementem in modum debilitari. Quare declinante morbo ea omnia, quae vires amissas tonumque partium debilitatarum refarcire possunt, utramque absolvunt paginam. Fit vero
hoc

hoc per vina generosiora, quae, dum circulum sanguinis augent, secretionem quoque fluidi nervei, a cuius copia fibrarum pendet robur, auctiorem reddunt.

§. XXI.

Sed video iam quosdam, qui ne sub declinatione quidem morbi vinum admittere audent, fibras per Dysenteriam debilitari vel ideo negaturos, quod saepius animadverterint Medici, plures eorum, qui semel huncce truculentum morbum superarunt, non facile eodem, licet epidemice denuo grassetur, amplius affici, ex quo colligitur, singulare inde intestinis accedere robur. Verum huic experientiae aliam possem opponere observationem, quod nempe paralyfis brachii & pedis in utroque latere Dysenteriam subsequatur, musculorum debilitationem manifeste demonstrans, prout hoc vel nuper demum celeberr. Dn. D. FABRICIVS Helmstadii erudite exposuit *f*). Neque tamen alia quoque desunt, quae responderi ad expositam obiectionem possint, cum plerumque in talibus subiectis minor adfuerit morbi gradus, a minori autem irritationis gradu augeatur influxus liquidi nervei, unde robur fieri maius omnino necesse est.

TANTVM.

f) in Dissertat. de Paralyfi brachii unius & pedis alterius lateris, dysentericis familiari.

NOBI.

NOBILISSIMO ATQVE CLARISSIMO
HONORVM DOCTORALIVM CANDIDATO

S. P. D.
P R A E S E S.

GMnem hanc rerum humanarum universitatem a diuina regi providentia, non saltem sacrae testantur paginae, verum etiam ipsi gentilium Doctores ex solo naturae lumine, singularia eaque quotidiana experti providentiae argumenta, luculenta hac de re scriptis consignarunt momenta. Quapropter egregie eloquentiae parens, TVLLIVS, de Divinat. Lib. I. esse Deos, inquit, & eorum providentia mundum administrari, eosdemque consulere rebus humanis, nec solum univérſis, verum etiam singulis. Providentiam certe adeo inter virtutes divinas coluerunt pagani, ut eandem in nummis, lapidibus aliisque suis per secula victuris adumbrarent monumentis. Non hic plura cumulo veterum scriptorum effata, nec obviis obvia sollicitabo divina oracula; verum gaudium singularemque laetitiam, ex vno saltem providentiae divinae monumento nobis exortam, paucis hoc loco depromam verbis. Enimvero vix publicum in alma hac Fridericiana medicinam docendi munus, elementissimo Regio iussu, adgressus fueram, quum TV, ORNATISSIME CANDIDATE, (ubi iam pridem arctissimum illud amicitiae vinculum inter optimum senem, experientissimum Parentem TVVM, atque me, bono omine auspiciatum, adhucdum non saltem vigeret, verum etiam nova subinde sumeret incrementa,) recentes consuetudinis nostrae mox mihi exhiberes tesseras, litteras nimirum, quibus Vir celeberrimus, TVVS Parens, meus autem amicus integerimus, cum me humanissime salutaret, tum imprimis institutioni meae TE totum committeret. Volebas eo tempore, de meo in banc Academiam adventu haud satis gnarus, Erfurtum petere; ubi vero rescires providentiam divinam,

F
quam

quam supplex veneror, mihi iam in hac musarum palaestra
docendi decrevisse provinciam, actutum consilium mutabas,
TEQUE ab eo tempore, ad hunc usque diem, adeo curae meae
commisisti, ut non tantum omnia docto & prudenti Medico
proficua, optimo ordine, dum diligentissime frequentabas
collegia, TIBI cognita redderes, verum etiam, quo facilius
omni fere hora mecum esse posses, in domum meam concede-
res, ibique inter mihi coniunctissimos diligentiae atque virtu-
tibus TVIS parem obtineres locum. Quem itaque a tam lon-
go tempore in omnibus meis collegiis assiduam habui audito-
rem, quique ultimis praecipue temporibus mecum sub eodem
tranquille atque studiose musis litavit lecto, eum me, Hygeae
deliciis probe innutritum, atque talem, qualem in primis pia
optimi Parentis TVI vota, iam pridem concepta, flagitarunt,
in tenerrimos patriae amplexus remittere posse valdopere
mihi gratulor, vehementerque de eo laetor; praesertim quo-
niam optimi Parentis de TE & fratre TVO natu maiore,
praeclare docto atque expertissimo quondam Medico, (qui,
divino sic iubente nutu, nobis sui desiderium relinquens, praematurae succubuit morti,) conceptam spem iam solus sustines,
omnemque unum TIBI vindicas amicorum expectationem.
Quae itaque ante hos duodecim annos Viri de Academia nos-
tra insigniter meriti b. m. fratri TVO, cathedram, quam
mox inter amicorum plausus obtinebis, ascensuro, precati
sunt, ea omnia TIBI toto pectore opto, simulque voveo, ut in ce-
leberrimi Parentis TVI solamen, patriae utilitatique publi-
cae, vigeas, floreas atque perennes. Vale, AMICISSIME
RAYMANNE, meque TVI studiosissimum amare nunquam
desine. Dab. Halae Salicae, d. VIII. Octobr. MDCCCL.

Schwingst Du Dich, mein Freund, empor,
Und zeigst des Fleißes edle Früchte,
Was Wunder, wann der Musen-Chor
Nun weit ausbreitet Dein Gerüchte?

Du

Du zeigst die üblen Folgen an
Die selbst der Ausbruch würcken kan;
Und sehest dadurch in das Lichte,
Was andere kaum verstehn, das hält bey Dir Gewicht.
Wie glücklich schäs ich diese Zeit,
Da ich mit Dir gar fest verbunden
Zehst Deines Fleißes Seltenheit
Besinge, die bey Dir gefunden.
Wolan! mein Freund, blüh immer fort,
Doch dencke an Dein Freundschafts-Wort,
So werden wir vereinigt bleiben,
Und ich will, weil ich bin, mich Deinen Diener schreiben.

LVDOVIC. ALBERT. RAV, Ulmenfis,
Medic. Cand. Opponens.

Simm dieses Blat, mein ander ich,
Das zwar ein ungeübter Kiel,
Doch auch ein unverfälschtes Herz
Dir, edler Freund, geweihet.
Wahr ist es, o mein Jonathan!
Daß Dein Fleiß auch das beste Rohr
Und der gespannten Seiten Klang
Bey weiten überschreitet.
Doch Freund! ein Herz das Freundschaft hegt,
Wird auch mit einem schlechten Wunsch,
Den etne treue Brust ertheilt,
Wie mit dem reinsten Ehon gerühret.
Drum nimm den letzten Abschieds-Kuß,
Da Dich zwar Deine Kunst erhöhret,
Doch auch das Glück von mir entfernt;
Nimm ihn, o Freund! geprüfter Treue.
Dein Glück erfreut zwar meine Brust,
Da Dich die höchste Würde ziert,
Da heute Dich Hygäa crönt
Und Du des Fleißes Früchte erntest.

So

So gehe denn, erfülle nun,
Das Hoffen, das Dein Fleiß gebahr,
Geh, eile, durch der Allmacht Schuß,
Zu den gewünschten Gränzen.
Nun Freund, das Schicksal scheidet nur,
Doch trennet es die Freundschaft nicht:
Nun lebe wohl, und bleibe mir
O Freund! o edler Freund! gewogen.

CHRISTIAN PAECKEN, Med. St.

Apollo reicht mit heltern Blicke,
Dir, theurer Freund! von seinem Thron
Den Dir bestimmten süßen Lohn:
(Selbst Momus bleibet hier zurücke,
Der sonst doch viel zu tadlen weiß.)
Und jeder, der Dich Werthster kennet,
Und Dich aus ächter Freundschaft nennet,
Wünscht Dir viel tausend Glück zu dem erhaltenen Preis.
Ich stimme diesen frohen Frieden
Aus unverfälschter Freundschaft bey,
Freund lebe! und sey gänzlich frey
Bom Schicksal das Dich kan betrüben,
Das Glück, das weise Seelen schmückt,
Begleite Dich in allen Sachen,
Es wolle vor Dein Wohlseyn wachen,
So wird Dein muntre Geiſt mit schönster Frucht erquickt.
Zeuch denn, doch nein! bleib noch zurücke!
Doch zeuchst Du in Dein Vaterland,
So machest Du auch dort bekannt
Wie Kunst und Wissenschaft beglücke.
Dein Umgang, der mich oft erfreut,
Ist freylich denn mit Dir verschwunden,
Doch denke nur oft an die Stunden,
Worinn ich Ehrfurchts voll mich Dir als Freund geweyht.

C. F. E. OSWALD, aus Erfurth,
Med. St. Opponens.

01 A 6576

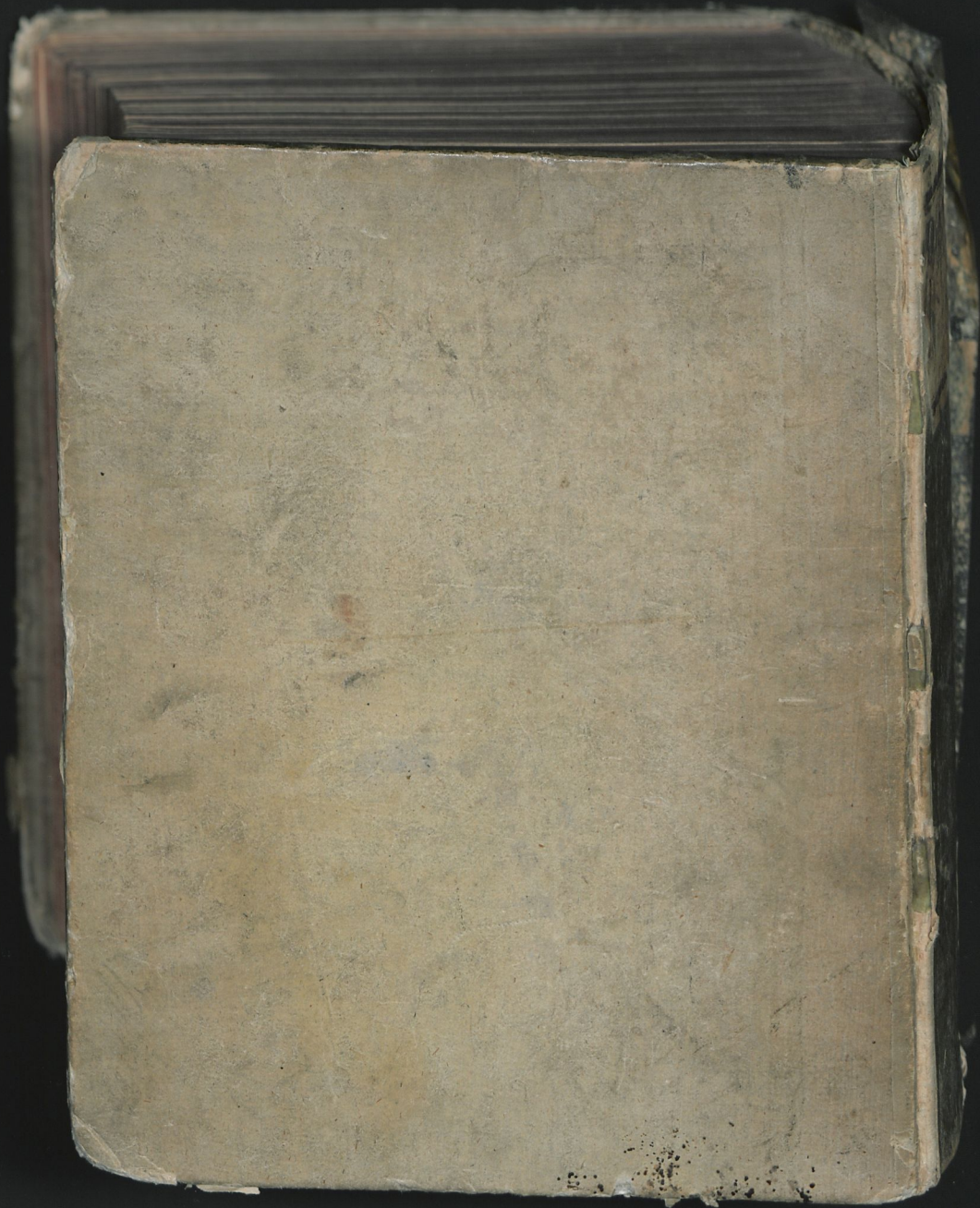
ULB Halle 3
002 931 664

TAOC

Sb.

7.

DE
ORIGINE
DYSENTERIARVM
CAVTOQVE IN HIS
PASSI HVNGARICI
VSV

DIVINI NVMINIS AVSPICIIIS
ET
GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS CONSENSV
PRAESIDE
D. ANDREA ELIA BÜCHNERO
SACRI ROMANI IMPERII NOBILI,
POTENTISSIMO PRVSSIAE REGI A CONSILII INTIMIS,
MEDICINAE ET PHILOSOPHIAE NATVRALIS PROFESS. PVBL. ORDINARIO,
IMPERIALIS ACADEM. NATVR. CVRIOSOR. PRAESIDE
ET COMITE PALAT. CAESAREO,

PRO GRADV DOCTORIS
SVMMISQVE IN MEDICINA HONORIBVS ET PRIVILEGIIS
DOCTORALIBVS LEGITIME IMPETRANDIS,

D. X. OCTOBR. A. S. R. clocccl.
H. L. Q. C.

IN REGIA FRIDERICIANA
DISPVTABIT
AVCTOR

IOANNES ADAMVS RAYMANN
EPERIESSINO - HVNGARVS.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
TYPIS IOANNIS CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.